

Sygn. akt I UK 426/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 12 października 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Gonera (przewodniczący)

SSN Jolanta Frańczak

SSN Romualda Spyt (sprawozdawca)

w sprawie z odwołania K.K.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w [...]
o rentę z tytułu niezdolności do pracy,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 12 października 2017 r.,
skargi kasacyjnej ubezpieczonego od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 22 marca 2016 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok w całości i sprawę przekazuje
Sądowi Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania i
orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 16 lutego 2015 r. Sąd Okręgowy w [...] w punkcie I oddalił odwołanie W. K. od decyzji z dnia 6 sierpnia 2010 r., którą Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w [...] odmówił przyznania mu renty z tytułu niezdolności do

pracy.

Sąd Okręgowy ustalił, że W.K. urodzony 28 maja 1964 r., z zawodu cukiernik, w dniu 18 lutego 2010 r. złożył wniosek o przyznanie renty z tytułu niezdolności do pracy. Wcześniej - od 1 listopada 2002 r. do 31 października 2006 r. - pobierał rentę z tytułu niezdolności do pracy. W okresie od 1 listopada 2006 r. do 1 czerwca 2010 r. nie podlegał ubezpieczeniom społecznym, nie legitymuje się także 25 - letnim okresem składkowym i nieskładkowym.

Wyrokiem z dnia 17 kwietnia 2009 r., Sąd Okręgowy oddalił odwołanie W.K. od decyzji organu rentowego z dnia 17 stycznia 2007 r., wskazując, że jest on zdolny do pracy, wobec czego nie spełnia wszystkich przesłanek warunkujących przyznanie renty z tytułu niezdolności do pracy. Wyrok ten uprawomocnił się 11 czerwca 2009 r. Następnie Sąd Okręgowy w [...] wyrokiem z dnia 27 stycznia 2014 r., oddalił skargę W.K. o wznowienie postępowania zakończonego powyższym prawomocnym wyrokiem Sądu Okręgowego w [...]. Wyrokiem z dnia 27 sierpnia 2014 r. Sąd Apelacyjny w [...] oddalił apelację W.K. od wyroku Sądu Okręgowego w [...] z dnia 27 stycznia 2014 r.

Na podstawie opinii biegłych lekarzy Sąd ustalił częściową niezdolność ubezpieczonego do pracy od czerwca 2010 r.

Stosownie do żądania ubezpieczonego zawartego w piśmie z dnia 15 lutego 2015 r. o przywrócenie renty z tytułu niezdolności do pracy od dnia 1 listopada 2006 r., Sąd Okręgowy, mając na uwadze art. 61 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 1383 ze zm.; dalej ustawa emerytalna), stwierdził, że ze względu na wyrok z dnia 17 kwietnia 2009 r., brak jest podstaw do zastosowania powyższego przepisu. Na mocy tego orzeczenia, które stało się prawomocne w dniu 11 czerwca 2009 r., W.K. został uznany za zdolnego do pracy. Sprawia to, że ubezpieczony w ciągu 18 miesięcy od ustania prawa do renty nie stał się ponownie niezdolny do pracy.

W tym stanie rzeczy Sąd Okręgowy, powołując się na art. 12 i art. 57 ust. 1 ustawy emerytalnej, uznał, że ubezpieczony nie spełnia przesłanek warunkujących nabycie prawa do świadczenia, albowiem nie posiada 25 - letniego okresu składkowego i nieskładkowego oraz jego niezdolność do pracy nie powstała w

ciągu 18 miesięcy od ustania okresu ubezpieczenia (tj. w okresie 18 miesięcy liczonych od 1 listopada 2006 r.).

Sąd Apelacyjny w [...] wyrokiem z dnia 22 marca 2016 r. oddalił apelację ubezpieczonego od powyższego wyroku.

Sąd Apelacyjny podzielił ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji i przyjął je za własne. Podzielił także pogląd, że w toczącym się obecnie postępowaniu powaga rzeczy osądzonej sprowadza się tylko i wyłącznie do aspektu odmowy przyznania prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy, co zostało przesądzone orzeczeniem Sądu Okręgowego (w sprawie VII U .../07), które zyskało walor prawomocności z dniem 11 czerwca 2009 r. Natomiast nie jest związany ustaleniem daty powstania niezdolności do pracy dokonany w sprawie w prawomocnym wyroku z dnia 27 stycznia 2014 r. (w sprawie VII U .../11). Przeprowadzony wówczas dowód z opinii biegłych i sformułowane przez nich wnioski, w żaden sposób nie wiążą obecnie Sądu rozpatrującego odwołanie od decyzji z dnia 6 sierpnia 2010 r. Z tego względu, wbrew podniesionym zarzutom apelacji, brak jest jakichkolwiek podstaw wskazujących na wadliwość zaskarżonego orzeczenia. W tym stanie rzeczy Sąd Apelacyjny uznał zaskarżone orzeczenie za prawidłowe oraz zgodne z prawem.

Wyrok ten został zaskarżony przez ubezpieczonego skargą kasacyjną w części - w zakresie w jakim Sąd Apelacyjny w [...] oddalił jego apelację od wyroku Sądu Okręgowego w [...] z dnia 16 lutego 2015 r. Zarzucono mu naruszenie przepisów postępowania, które miało istotny wpływ na wynik sprawy, a mianowicie art. 365 § 1 i art. 366 k.p.c., polegające na bezpodstawnym przyjęciu przez Sady pierwszej i drugiej instancji, że wyrok Sądu Okręgowego w [...] z dnia 17 kwietnia 2009 r., wydany w sprawie VII U .../07, z uwagi na swą prawomocność, ma powagę rzeczy osądzonej i moc wiążącą w zakresie braku istnienia u ubezpieczonego niezdolności do pracy aż do dnia jego prawomocności, tj. do dnia 11 czerwca 2009 r., podczas gdy moc wiążąca tego orzeczenia w przedmiocie zdolności do pracy dotyczy tylko okresu do daty wydania decyzji organu rentowego - co w konsekwencji doprowadziło do naruszenia przepisów prawa materialnego - art. 61 ustawy emerytalnej przez bezpodstawne przyjęcie, jakoby przepis ten nie miał w niniejszej sprawie zastosowania z uwagi na moc wiążącą wymienionego wyroku

Sądu Okręgowego w [...], a także naruszenie art. 286 *in fine* k.p.c. w związku z art. 278 k.p.c., polegające na bezzasadnym oddaleniu wniosków dowodowych ubezpieczonego w przedmiocie dopuszczenia dowodów z akt Sądu Okręgowego w [...], w sprawie VII U .../11, a także z opinii biegłych o poszerzonym składzie - na okoliczność ustalenia rzeczywistej daty powstania u ubezpieczonego niezdolności do pracy, co w konsekwencji spowodowało, że odwołujący się został pozbawiony możliwości obrony swoich praw i skutecznego dowiedzenia zasadności roszczeń.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zasadny okazał się zarzut obrazy art. 365 § 1 i art. 366 k.p.c. Skoro z podstawy faktycznej zaskarżonego wyroku wynika, że skarżący jest częściowo niezdolny do pracy, istotne znaczenie ma data powstania tej niezdolności do pracy pod kątem spełnienia przez ubezpieczonego warunków z art. 57 bądź art. 61 ustawy emerytalnej.

Tę kwestię Sąd drugiej instancji rozważał w kontekście mocy wiążącej prawomocnego wyroku w sprawie VII U ../07. Mianowicie, na odparcie zarzutu apelacyjnego dotyczącego naruszenia art. 365 k.p.c., przez przyjęcie, że wyrok w sprawie VII U ../07 ma powagę rzeczy osądzonej i moc wiążącą w zakresie ustalenia braku zdolności do pracy aż do jego prawomocności, tj. do dnia 11 czerwca 2009 r., Sąd drugiej instancji wyraził pogląd, że „W toczącym się obecnie postępowaniu powaga rzeczy osądzonej sprowadza się tylko i wyłącznie do aspektu odmowy przyznania prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy, co zostało przesądzone orzeczeniem Sądu Okręgowego (sygn. akt VII U ../07), które zyskało walor prawomocności z dniem 11 czerwca 2009 r.”. Jednakże Sąd drugiej instancji, poprzestając na tak ogólnym stwierdzeniu, nie ustalił, czy przedmiotem ustaleń i oceny Sądu w sprawie VII U ../07 był stan zdolności ubezpieczonego do pracy także po dacie wydania przez organ rentowy zaskarżonej decyzji (aż do daty wyrokowania).

W myśl art. 366 k.p.c., wyrok prawomocny ma powagę rzeczy osądzonej tylko co do tego, co w związku z podstawą sporu stanowiło przedmiot rozstrzygnięcia, a ponadto tylko między tymi samymi stronami. Z kolei zgodnie z

art. 365 § 1 k.p.c., orzeczenie prawomocne wiąże nie tylko strony i sąd, który je wydał, lecz również inne sądy oraz organy państwowe i organy administracji publicznej, a w wypadkach w ustawie przewidzianych także inne osoby. W judykaturze Sądu Najwyższego przyjmuje się, że moc wiążąca orzeczenia może być rozważana tylko wtedy, gdy rozpoznawana sprawa jest inna niż ta, w której wydano poprzednie orzeczenie oraz gdy kwestia rozstrzygnięta innym wyrokiem stanowi zagadnienie wstępne. Walor prawny rozstrzygnięcia (osądzenia) zawartego w treści prawomocnego orzeczenia jest ściśle związany z powagą rzeczy osądzonej (art. 366 k.p.c.) i występuje w nowej sprawie pomiędzy tymi samymi stronami, choć przedmiot obu spraw jest inny. W nowej sprawie nie może być wówczas zastosowany negatywny (procesowy) skutek powagi rzeczy osądzonej, polegający na niedopuszczalności ponownego rozstrzygnięcia tej samej sprawy. Występuje natomiast skutek pozytywny (materialny) rzeczy osądzonej, przejawiający się w tym, że rozstrzygnięcie zawarte w prawomocnym orzeczeniu (recz osądzona) stwarza stan prawny taki, jaki z niego wynika. Sądy rozpoznające między tymi samymi stronami nowy spór muszą przyjmować, że dana kwestia prawna kształtuje się tak, jak przyjęto to w prawomocnym, wcześniejszym wyroku, a więc w ostatecznym rezultacie procesu uwzględniającym stan rzeczy na datę zamknięcia rozprawy. W kolejnym postępowaniu, w którym pojawia się ta sama kwestia, nie może ona być już ponownie badana. Związanie orzeczeniem oznacza zatem zakaz dokonywania ustaleń sprzecznych z uprzednio osądzoną kwestią, a nawet niedopuszczalność prowadzenia w tym zakresie postępowania dowodowego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 marca 2014 r., III UK 115/13, LEX nr 1554419 i powołane w nim orzeczenia).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego dominuje zapatrywanie, że wynikająca z art. 365 § 1 k.p.c. moc wiążąca wyroku dotyczy związania wyłącznie sentencją, a nie uzasadnieniem wyroku oraz że sądu nie wiążą ustalenia i oceny wyrażone w uzasadnieniu wyroku innego sądu, czyli przesłanki faktyczne i prawne przyjęte za jego podstawę, gdyż zakresem prawomocności materialnej jest objęty ostateczny wynik rozstrzygnięcia, a nie jego przesłanki (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 czerwca 2013 r., I UK 29/13, LEX nr 1555186 i przywołane w nim orzecznictwo). Wyrażany jest jednak także pogląd, że chociaż powagą rzeczy osądzonej objęta

jest w zasadzie jedynie sentencja wyroku, a nie jego uzasadnienie, to rozciąga się ona również na motywy wyroku w takich granicach, w jakich stanowią one konieczne uzupełnienie rozstrzygnięcia, niezbędne dla wyjaśnienia jego zakresu. W szczególności, powagą rzeczy osądzonej mogą być objęte ustalenia faktyczne w takim zakresie, w jakim indywidualizują one sentencję jako rozstrzygnięcie o przedmiocie sporu i w jakim określają istotę danego stosunku prawnego. Chodzi jednak tylko o elementy uzasadnienia dotyczące rozstrzygnięcia co do istoty sprawy, w których sąd wypowiada się w sposób stanowczy, autorytarny o żądaniu. Tak zwanej prekluzji ulega więc tylko ten materiał procesowy, który dotyczy podstawy faktycznej w zakresie hipotezy normy materialnoprawnej zastosowanej przez sąd, natomiast twierdzenia i dowody dotyczące innej podstawy prawnej są dla konkretnej sprawy obojętne (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 14 listopada 2013 r., II PK 188/12, OSNP 2014 nr 10, poz. 141 oraz z dnia 11 lutego 2014 r., I UK 329/13, OSNP 2015 nr 5, poz. 69 i szeroko powołane w nich orzecznictwo).

Należy jednak zwrócić uwagę na specyfikę postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych, które są sprawami cywilnymi jedynie w ujęciu formalnym (art. 1 k.p.c.). Postępowanie sądowe w tych sprawach ma charakter odwoławczy, gdyż inicjowane jest wniesieniem odwołania od decyzji organu rentowego, pełniącego jedynie rolę pozwu podlegającego regułom zwykłego postępowania procesowego. Przedmiotem postępowania w sprawach o świadczenia z ubezpieczeń społecznych jest zatem co do zasady kontrola decyzji organu rentowego według stanu rzeczy z chwili jej wydania. W sprawach o rentę z tytułu niezdolności do pracy znajduje to wprost potwierdzenie w obowiązujących od 1 stycznia 2005 r. przepisach art. 477⁹ § 2¹ i 3¹ oraz art. 477¹⁴ § 4 k.p.c.

Jednak również w poprzednim stanie prawnym Sąd Najwyższy niejednokrotnie podkreślał, że spełnienie warunków do nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy po wydaniu decyzji przez organ rentowy uzasadnia jej zmianę tylko w tych wyjątkowych wypadkach, w których występuje oczywistość prawa do świadczenia i pewność co do merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy przez organ rentowy. Inna wykładnia prowadziłaby bowiem do zmiany charakteru postępowania rentowego z administracyjno-sądowego na wyłącznie sądowy (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 10 marca 1998 r., II UKN 555/97,

OSNAPiUS 1999 nr 5, poz. 181; z dnia 20 maja 2004 r., II UK 395/03, OSNP 2005 nr 3, poz. 43 oraz z dnia 4 lipca 2007 r., II UK 280/06, OSNP 2008 nr 17-18, poz. 260).

W stanie prawnym obowiązującym przed dniem 1 stycznia 2005 r. praktyką sądów było jednak prowadzenie postępowania dowodowego i rozstrzyganie o niezdolności do pracy za okres do chwili zamknięcia rozprawy (art. 316 § 1 k.p.c.). W takim wypadku osądzenie sprawy obejmowało niezdolność do pracy lub jej brak aż do wyrokowania w sprawie (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 2005 r., I UK 93/04, OSNP 2005 nr 16, poz. 254). Takiej sytuacji dotyczy także pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 6 stycznia 2009 r., I UK 209/08 (OSNP 2010 nr 13-14, poz. 173), w myśl którego prawomocne orzeczenie w sprawie o rentę z tytułu niezdolności do pracy wiąże co do braku niezdolności do pracy za czas do wydania wyroku, gdy sąd dokonał takiej oceny. Z zastrzeżenia „dokonania przez sąd takiej oceny” wynika, że w kolejnej sprawie o rentę nie jest możliwe rozstrzygnięcie o tym, o czym rozstrzygnięto już w poprzedniej sprawie, czyli o braku prawa do renty wobec niestwierdzenia niezdolności do pracy na datę wyrokowania. Jeżeli jednak przedmiotem ustaleń i oceny sądu nie był stan zdolności ubezpieczonego do pracy po dacie wydania przez organ rentowy zaskarżonej decyzji, to normy art. 366 i art. 365 § 1 k.p.c. nie obejmują uprzedniego osądzenia sprawy co do braku niezdolności do pracy na moment wyrokowania. W tym miejscu należy przywołać także pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia z dnia 20 stycznia 2011 r., I UK 239/10 (LEX nr 738532), zgodnie z którym od dokonania z dniem 1 stycznia 2005 r. zmian procedury cywilnej, zakres prawomocności wyroku w sprawie o rentę z tytułu niezdolności do pracy obejmuje tylko istnienie okoliczności uzasadniających przyznanie prawa do renty na dzień wydania przez organ rentowy zaskarżonej decyzji (art. 365 § 1 i art. 366 k.p.c.). Sąd nie powinien bowiem poddawać analizie okoliczności dotyczących stanu zdolności do pracy, które wystąpiły po dacie decyzji organu rentowego.

W konsekwencji, przyjęcie związania prawomocnym wyrokiem w sprawie o rentę z tytułu niezdolności do pracy wymaga zbadania, czy dokonana w nim analiza odnosi się do okoliczności dotyczących stanu zdolności do pracy, które wystąpiły po dacie decyzji organu rentowego (aż do dnia wyrokowania), czy też wyłącznie do

tej daty (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 sierpnia 2015 r., I UK 477/14; LEX nr 1809873).

Gdyby w niniejszej sprawie zachodził drugi z wyżej wymienionych przypadków, nie byłoby podstaw do przyjęcia, że wyrok w sprawie VII U .../07 ma moc wiążącą w zakresie ustalenia braku zdolności do pracy aż do jego prawomocności, tj. do dnia 11 czerwca 2009 r. To z kolei oznaczałoby potencjalną zasadność zarzutu naruszenia art. 286 *in fine* k.p.c. w związku z art. 378 § 1 k.p.c.

Zgodnie z art. 286 k.p.c., sąd może zażądać dodatkowej opinii od tych samych lub innych biegłych, wcale nie oznacza, że w każdym przypadku jest to konieczne, potrzeba taka może bowiem wynikać z okoliczności sprawy i podlega ocenie sądu orzekającego. Dlatego nie ma uzasadnienia wniosek o powołanie kolejnego biegłego (biegłych) w sytuacji, gdy złożona już opinia jest niekorzystna dla strony. Zgłaszając taki wniosek, strona winna wykazać błędy, sprzeczności lub inne wady w złożonych do akt sprawy opiniach biegłych, które dyskwalifikują te opinie, uzasadniając tym samym powołanie dodatkowych opinii. Sąd ma zatem obowiązek dopuszczenia takiego dowodu wówczas, gdy zachodzi tego potrzeba, w szczególności, gdy w sprawie zostały wydane sprzeczne opinie biegłych, przy czym nawet sprzeczność konkluzji opinii biegłych w zakresie zdolności do pracy wydanych w różnym czasie (np. w toczących się kolejno postępowaniach z udziałem tych samych stron) nie powoduje obowiązku sięgania przez sądy po instrumenty wymienione w art. 286 k.p.c. (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 24 czerwca 2008 r., I UK 373/07, LEX nr 496398, z dnia 5 sierpnia 2008 r., I UK 20/08, LEX nr 500231, z dnia 5 maja 2009 r., I UK 1/09, LEX nr 515412, z dnia 1 września 2009 r., I PK 83/09, LEX nr 550988, czy też z dnia 16 września 2009 r., I UK 102/09, LEX nr 537027).

W przypadku braku związania prawomocnym wyrokiem wydanym w sprawie VII U .../07 - Sąd powinien rozważyć, czy sprzeczność konkluzji opinii biegłych w zakresie powstania daty niezdolności skarżącego do pracy w opiniach wydanych w różnym czasie (i w różnych sprawach: w sprawie VII U .../11 - od 1 kwietnia 2008 r. i w sprawie niniejszej - od czerwca 2010 r.) wymaga prowadzenia dalszego postępowania dowodowego w oparciu do dodatkowe opinie biegłych (tych samych lub innych).

W tym miejscu podkreślić należy, że trafne jest stanowisko Sądu drugiej instancji, że prawomocny wydany w wyrok w sprawie VII U .../11 nie wiązał w obecnym postępowaniu w zakresie daty powstania niezdolności skarżącego do pracy. W sprawie tej bowiem nie badano możliwości przywrócenia prawa do renty na podstawie art. 61 ustawy emerytalnej, ale jedynie to, czy istniejąca niezdolność skarżącego do pracy powstała w 2002 r. Niemniej jednak opinie biegłych wydane w tej sprawie (VII U .../11) stanowią dowody, które muszą podlegać ocenie w niniejszej sprawie w konfrontacji z innymi opiniami biegłych.

Mając na uwadze powyższe Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. i art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c. orzekł jak w sentencji, uchylając jednocześnie postanowienie o kosztach postępowania, które stanowi integralną część rozstrzygnięcia Sądu drugiej instancji.

kc